

**МЕНЕДЖМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ
ІНДУСТРІЇ У РЕГІОНАХ УКРАЇНИ**

**ECONOMIC SECURITY MANAGEMENT AND ENTERPRISE
COMPETITIVENESS OF TOURISM INDUSTRY
IN THE REGIONS OF UKRAINE**

Постановка проблеми. У сучасній економічній політиці України одними з найбільш актуальних проблем є стимулювання економічного зростання та створення умов для стабільного та сталого регіонального розвитку на основі підвищення конкурентоспроможності регіонів. У науковій літературі підкреслюється тісний зв'язок конкурентоспроможності підприємств з регіональною економічною безпекою [2, с. 141].

У зв'язку зі стрімкими темпами розвитку туристичної індустрії в Україні, менеджмент економічної безпеки підприємств туристичної галузі, в контексті управління конкурентоспроможністю підприємств туризму у регіонах, вимагає нових підходів для аналізу і прогнозування процесів їх подальшої діяльності. За таких умов, питання розробки спеціального інструментарію для підвищення конкурентоспроможності підприємств туристичної індустрії та забезпечення економічної безпеки регіонів набуває особливої актуальності та визначає мету статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика економічної безпеки активно розробляється західними науковцями та економістами в

Україні. Проблему забезпечення національної безпеки висвітлено в роботах : Гук Н. А. [3], Єфремова К. І. [5], Мунтіян В. І. [6], Новікової О. Ф. [4], Покотиленко Р. В. [4], Судакова О. І. [9], Ткаченко В. Г. [11] та багато інших.

Регіональні аспекти національної безпеки держави досліджено в роботах: Клебанова Т. С. [8], Пономаренко В. С. [8], Сундук А. М. [10], Чернова Н. Л. [8], Шуршина В. О. [12] та інші.

Однак, проблеми економічної безпеки регіонів в якості самостійного об'єкта залишаються недостатньо розробленою темою та потребують подальших досліджень.

Постановка завдання. Пріоритетними завданнями статті є :

- визначення та дослідження проблематики управління економічною безпекою та конкурентоспроможністю у регіонах України;
- розробка концептуальних положень регіональної економічної безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення наукової літератури показало, що в даний час регіональна економічна безпека розглядається як превентивна система для завчасного попередження кризи в регіоні. Водночас складається нова система поглядів на це поняття. Воно набуває форми захищеності, пов'язаної, по-перше, з прогресивними тенденціями стійкого розвитку економіки регіонів і задоволення постійно зростаючих потреб населення і, по-друге, з широким використанням можливостей інформаційних систем в оцінках ризику та отриманні переваг в конкуренції.

В Україні регіональні аспекти проблем сталого розвитку та економічної безпеки сконцентровані в областях та мегаполісах, які відзначаються інноваційним та інвестиційним потенціалами, потребами в інвестиціях, умовами виробництва (надання послуг) і спеціалізацією, екологією та рядом інших специфічних ознак.

Об'єктами системи економічної безпеки в регіоні виступають :

- стабільний економічний стан бюджетоутворюючих підприємств, інших суб'єктів підприємницької діяльності, що знаходяться на території регіону;

- високорозвинена комунікаційна і банківська інфраструктура;
- рівень інноваційності, людський та інтелектуальний капітал, інвестиційна активність, матеріальні та фінансові кошти;
- відомості, що становлять службову, виробничу і комерційну таємницю, а також інша конфіденційна інформація.

Основними тенденціями, які здійснюють значний вплив на забезпечення регіональної економічної безпеки України, є глобалізація та регіоналізація. Перша пов'язана з відкритістю національної економіки інформаційним, фінансовим та іншим потокам, чинним у світовій економічній системі. В якості основних факторів глобалізації, що впливають на економічну безпеку регіонів, слід назвати: нерівномірний економічний розвиток; зовнішньоекономічну заборгованість; циклічний взаємозв'язок національних економічних систем; взаємозалежність фінансових ринків.

Друга пов'язана із захистом території від негативного впливу світової спільноти шляхом використання економічних переваг регіонів, підвищення економічної самостійності, безпеки та сталого розвитку регіонів.

Проблеми забезпечення регіональної економічної безпеки у сфері туризму, зумовлені загрозами ззовні, існували завжди, проте сьогодні вони досягли апогею у зв'язку з :

- наслідками фінансово-економічної кризи, що загострили фінансові аспекти економічної безпеки регіонів (зокрема в сфері туріндустрії);
- необхідністю модернізації та структурної перебудови в реальному секторі;
- розривом господарських зв'язків і єдиного інвестиційного простору, змінами спеціалізації регіонів, розбалансованістю підприємств туризму;
- залежністю бізнесу та життєдіяльності населення від зовнішнього середовища;
- різним ступенем готовності регіонів до функціонування в умовах жорсткої ринкової економіки, наявним у них потенціалом розвитку.

До проблем моделі регіонального розвитку, що склалася на даний час, слід віднести:

- диспропорцію між регіонами, районами і містами в рівні і темпах соціально-економічного розвитку;
- відсутність у системі державного управління інструментів узгодженого використання ресурсів регіонів;
- невідповідність проблемами економічної безпеки розроблюваних концепцій і прогнозів розвитку регіонів;
- недостатній розвиток міжрегіональної взаємодії;
- недостатній прояв комплексного підходу при здійсненні державного регулювання регіональним розвитком;
- відсутність визначення юридично означених термінів і понять регіональної економіки, що робить неможливим удосконалення правової та методологічної бази регіонального розвитку.

Основна мета забезпечення регіональної економічної безпеки – комплексне вирішення проблеми переходу до сталого функціонування і розвитку економіки регіонів, при якому забезпечується стабільне економічне зростання на основі підвищення конкурентоспроможності регіону, ефективне задоволення суспільних потреб, висока якість управління, здатність реалізації національних інтересів у регіоні, забезпечення гідних умов життєдіяльності населення, усунення виникаючих загроз і захист економічних інтересів господарюючих суб'єктів і суспільства в цілому.

Узагальнююча модель економічної безпеки регіонів, відповідно української моделі соціально-економічного розвитку, передбачає :

- підвищення конкурентоспроможності регіону і нарощування інноваційно-інвестиційного потенціалу (стратегічна безпека);
- формування і розвиток системи управління ризиками, запобігання загрозам, створення умов для інвестиційної активності (фінансова безпека);
- забезпечення інноваційної спрямованості інвестицій (техніко-технологічна безпека).

Найважливішими принципами забезпечення стійкості регіонального розвитку, які слугують орієнтирами, методологічним каркасом побудови моделі регіональної економічної безпеки України є :

- комплексний підхід;
- урахування інтересів діяльності економічних суб'єктів;
- розмежування сфер впливу органів регіонального та місцевого рівнів управління;
- забезпечення ефективного використання інноваційного потенціалу регіону при одночасному створенні соціально гарантованого рівня стандарту туристичних послуг у всіх населених пунктах та мінімізації витрат на розвиток регіональної інноваційної інфраструктури;
- створення сприятливих умов для забезпечення високого рівня життя населення;
- стимулювання інноваційної спрямованості інвестицій;
- регулювання системи конкурентних відносин для розвитку фінансових інструментів і механізмів;
- збереження і посилення регулюючої та стимулюючої ролі держави для активізації інноваційної спрямованості інвестиційної діяльності, а також для формування галузевої структури регіонів та основних економічних комплексів (кластерів, «точок зростання» тощо).

Забезпечення економічної безпеки регіонів, на основі туристичної сфери, може здійснюватися шляхом створення комплексної системи, що забезпечує оцінку результативності реалізації узгоджених економічних інтересів за критеріями досягнутого рівня регіональної економічної безпеки, до яких слід віднести:

- рівень розвитку економіки регіону;
- умови інвестиційного середовища туристичної території;
- рівень розвитку інноваційної та інформаційної інфраструктури, підприємств туристичної галузі;

- рівень розвитку конкурентних переваг підприємств туристичної інфраструктури;
- формування сприятливих міжнародних туристичних умов для покращення життєдіяльності регіону.

Пропонована оцінка критеріїв і показників вимагає апробації, доопрацювання та коригування згідно з практикою формування статистичних показників в Україні.

Існують економічні ефекти від управління конкурентоспроможністю регіонів у сфері туризму. Можна виділити позитивні мультиплікаційні ефекти від впливу на інноваційно-інвестиційну діяльність у регіоні, які забезпечують досягнення регіональної економічної безпеки :

- оптимізація розвитку людського потенціалу (скорочення безробіття, збільшення доходів населення);
- підвищення рівня поточної і потенціальної конкурентоспроможності регіону, зменшення кількості збиткових туристичних підприємств;
- розвиток інноваційного потенціалу конкретної території, поліпшення умов для інноваційної туристичної діяльності в регіоні.

Негативні ефекти пов'язані з можливістю неоптимального розподілу інноваційно-інвестиційних туристичних ресурсів при подоланні загроз регіональної економічної безпеки.

Регіональна економічна безпека значною мірою формується в результаті цілеспрямованої активної регіональної політики у сфері туризму та її реалізації на основі такої моделі управління, яка спрямована на формування відповідного інформаційно-комунікативного середовища, яке створює сприятливий клімат для виникнення, розповсюдження та використання інновацій. При цьому інновації сфери туризму можуть стати ключовим механізмом виведення регіону на одну з потенційно можливих траєкторій стабільного розвитку.

Одним з дієвих механізмів є процес скеровування інвестиційних інновацій в місця туристичного простору (міста, кластери), у збереженні яких, як центрів туризму, зацікавлене українське суспільство. Іншим механізмом може бути

процес формування фінансових потоків в межах подібних територій сприятливого інноваційного клімату за рахунок маневрування чинників розміщення і наявних ресурсів.

Для розробки і реалізації регіональної політики у сфері туризму необхідна об'єктивна діагностика рівня конкурентоспроможності регіону, яку відображає рейтинг конкурентоспроможності (система інноваційно-інвестиційного рейтингу). Рейтинг на основі комплексної оцінки конкурентоспроможності регіонів необхідно застосовувати при розробці інноваційно-інвестиційної стратегії конкретного регіону, що дозволяє врахувати своєрідні вимоги і завдання забезпечення регіональної економічної безпеки та оцінити привабливість регіонів. Оцінка конкурентоспроможності та стійкості соціально-економічного розвитку регіону дозволяє виявляти слабкі місця розвитку та давати характеристику можливостям і варіантами стратегічного розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу регіонів.

За умов поглибленої диференціації регіонального розвитку пропонується виділяти такі групи регіонів за показником індексу конкурентоспроможності [7]:

- конкуренто активні, з показником індексу вище середнього рівня по Україні (понад 1,10);
- конкуренто адаптивні, з показником індексу, що приблизно дорівнює середньому значенню по Україні (від 0,90 до 1,10);
- конкуренто пасивні, з показником індексу нижче середнього рівня по Україні (менше 0,90).

Для планування і прогнозування слід використовувати матрицю тенденцій трансформаційних змін конкурентоспроможності регіонів, яка включає варіанти змін та заходи, спрямовані на здійснення регіональної політики у сфері туризму. Це дасть змогу:

- досягти збалансованості параметрів сталого розвитку регіонів з існуючими потребами підвищення конкурентоспроможності, необхідними

обсягами ресурсів для вирішення цього завдання і забезпечення максимально можливого підвищення життєвого рівня населення;

- забезпечити техніко-економічну незалежність, структурну модернізацію та інноваційну спрямованість економіки відповідно вимог підвищення конкурентоспроможності туристичного регіону;

- підвищити якість менеджменту конкурентоспроможності підприємств туристичної індустрії у регіоні;

- забезпечити рівновагу між розвитком комплексу галузей туризму на основі стабільного і повного використання наявних туристичних ресурсів і створенням умов для стимулювання попиту, що відповідає умовам стабільного розвитку регіону.

З метою підвищення конкурентоспроможності підприємств туристичної сфери регіону і забезпечення регіональної безпеки необхідно використовувати систему моніторингу регіональної економічної безпеки, яка на даний час проводиться лише для країни в цілому [8]. Це система безперервного спостереження, наукового аналізу та оцінки найважливіших показників економічної безпеки регіонів. Вона необхідна для спостереження за умовами стійкого розвитку регіонів (районів, міст), забезпечення державних органів, юридичних осіб і громадян повною, достовірною і своєчасною інформацією, необхідною для менеджменту та контролю у сфері підвищення конкурентоспроможності регіонів і забезпечення регіональної економічної безпеки.

Для проведення моніторингу та діагностики необхідна система взаємопов'язаних чинників, у якості яких виступають відповідно статистична інформація та індикатори стану і розвитку економіки регіонів. Для проведення міжрегіональних порівнянь, порівнянь за типами і групами населених пунктів потрібно розробити методику обліку та включення до практики статистичного обліку узагальнюючого показника рівня конкурентоспроможності регіонів, міст та інших населених пунктів.

Для проведення моніторингу та здійснення діагностики туристичної сфери доцільно створити агентства регіонального моніторингу конкурентоспроможності туризму у формі некомерційних організацій. Поряд із загальноприйнятими напрямками регіонального моніторингу ці агентства повинні вирішувати такі завдання, що стосуються підвищення конкурентоспроможності регіону і забезпечення регіональної економічної безпеки :

- генерування ідей щодо забезпечення регіональної економічної безпеки та виявлення сприятливих факторів, що стимулюють розвиток регіону у сфері туризму;

- підготовка пропозицій щодо поліпшення інвестиційного клімату для туристичної галузі;

- участь в аналізі та оцінці туристичних бізнес-проектів, програм туристичного розвитку території, в тому числі міст та районів;

- участь у заходах, що забезпечують підвищення інвестиційної привабливості туристичного регіону;

- моніторинг поліпшення інвестиційної привабливості туристичного регіону в економічному середовищі України і за кордоном;

- оцінка ефективності стратегії підвищення конкурентоспроможності та заходів, що забезпечують її реалізацію.

Висновки з проведеного дослідження. Для підвищення конкурентоспроможності підприємств туристичної індустрії та забезпечення економічної безпеки регіонів необхідно :

- сформулювати модель економічної безпеки регіонів;

- на основі моделі економічної безпеки регіонів визначити систему найбільш важливих регіональних економічних цілей, завдань і пріоритетів;

- здійснити розробку довго-, середньо- і короткострокових економічних програм для реалізації регіональних туристичних інтересів і досягнення мети стійкого розвитку регіону;

– виділити та оцінити за допомогою системи показників конкурентоспроможності туристичних підприємств зовнішні і внутрішні загрози, що створюють небезпеку стійкому регіональному розвитку;

– розробити та реалізувати комплекс державних заходів, що ґрунтуються на економічних, інституційних, організаційно-правових, адміністративних та інших заходах щодо підвищення конкурентоспроможності регіонів, а також для нейтралізації та подолання зовнішніх загроз;

– проводити подальше удосконалення діючої нормативно-правової бази з економічної безпеки регіонів та механізму її реалізації.

– для проведення міжрегіональних порівнянь розробити методологію обліку та включення в практику статистичного обліку узагальнюючого показника рівня конкурентоспроможності туристичних регіонів, міст тощо.

Бібліографічний список:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [Текст] : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF>

2. Гаврилюк С. П. Конкурентоспроможність підприємств на ринку туристичних послуг [Текст] : / С. П. Гаврилюк / Дис.канд. екон. наук: 08.06.02 / КНТЕУ. - К., 2002. – 285 арк.

3. Гук Н. А. Теоретичні підходи до управління економічною безпекою регіонів [Текст] : / Н.А. Гук / : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltn/19_4/278_Guk_19_4.pdf

4. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення [Текст] : Монографія / О. Ф. Новікова., Р. В. Покотиленко / НАН України. Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2010. – 408 с.

5. Ефремов К. И. Вопросы оценки экономической безопасности региона [Текст] : / К. И. Ефремов, Е. И. Георгадзе // Вопросы статистики. – №2. – 2012. – С.57-59.

6. Мунтіян В. І. Економічна безпека України [Текст] : / В. І. Мунтіян / – К. : Вид-во КВІЦ, 2009. - 464 с. - ISBN 966-7192-16-4

7. Оцінювання конкурентоспроможності регіонів України [Текст] : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : //www.competitiveukraine.org /upload/reports/rozdil5_ukr.pdf](http://www.competitiveukraine.org/upload/reports/rozdil5_ukr.pdf)

8. Пономаренко В. С. Экономическая безопасность региона: анализ, оценка, прогнозирование [Текст] : / В. С. Пономаренко, Т. С. Клебанова, Н. Л. Чернова/ – Харьков : ИД «ИНЖЭК», 2011. – 144с.

9. Судакова О. І. Формування системи управління економічною безпекою підприємництва [Текст] : / О. І. Судакова // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – в 9-ох т. – Том VIII. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2012. – Вип. 231. – С. 1652-1661.

10. Сундук А. М. Економічна безпека України в регіональному вимірі [Текст] : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.10.01 / А.М. Сундук / – К., 2006. – 20 с.

11. Ткаченко В. Г. Экономическая безопасность Украины в условиях рыночных трансформационных процессов [Текст] : / под ред. В.Г. Ткаченко, В. И. Богачева/ – Ровеньки-Луганск: «Наука», 2011. – 330 с.

12. Шуршин В. О. Система економічної безпеки регіону : аналіз та перспективи : дис. канд. екон. наук: спец: 08.00.05 / В. О. Шуршин / – 2009. – 190 с.

Анотація

Стаття присвячена проблемі менеджменту економічної безпеки та управління конкурентоспроможністю підприємств туристичної індустрії у регіонах України.

У статті розглядається поняття «економічна безпека регіону». На підставі результатів стислого аналізу існуючих проблем при застосуванні принципових засад менеджменту економічної безпеки підприємств туристичної галузі, в контексті управління конкурентоспроможністю підприємств туризму у регіонах, викладено проблеми сталого регіонального розвитку та економічної безпеки регіонів. Визначено мету забезпечення регіональної економічної безпеки, її узагальнюючу модель, принципи, критерії, а також економічні ефекти від управління конкурентоспроможністю регіонів. Сформульовано заходи щодо забезпечення економічної безпеки регіонів. З метою підвищення конкурентоспроможності регіону та забезпечення регіональної безпеки пропонується використовувати систему моніторингу регіональної економічної безпеки.

Ключові слова: регіональна політика, сталий розвиток регіону, конкурентоспроможність регіону, економічна безпека регіону, моніторинг.

Аннотация

Статья посвящена проблеме менеджмента экономической безопасности и управления конкурентоспособностью предприятий туристической индустрии в регионах Украины.

В статье рассматривается понятие «экономическая безопасность региона». На основании результатов краткого анализа существующих проблем при применении принципиальных основ менеджмента экономической безопасности предприятий туристической отрасли, в контексте управления конкурентоспособностью предприятий туризма в регионах, изложены проблемы устойчивого регионального развития и экономической безопасности регионов. Определены цель обеспечения региональной экономической

безопасности, ее обобщающая модель, принципы, критерии, а также экономические эффекты от управления конкурентоспособностью регионов. Сформулированы меры по обеспечению экономической безопасности регионов. В целях повышения конкурентоспособности региона и обеспечения региональной безопасности предлагается использовать систему мониторинга региональной экономической безопасности.

Ключевые слова: региональная политика, устойчивое развитие региона, конкурентоспособность региона, экономическая безопасность региона, мониторинг.

Annotation

The article is devoted a problem of the economic security management and enterprise competitiveness of tourism industry in the regions of Ukraine.

The article deals with the research of regional economic security, regional competitiveness governance, and sustainable development. On the basis of results of the brief analysis of the principles of economic security and competitiveness management of tourism enterprises in the regions, described problems of stable regional development and of economic security the region.

The main of areas of regional economic security, including its goal, generalized model, principles, and criteria are defined. Are described measures to ensure the of economic safety in the regions. The diagnostics of the regional competitiveness is proposed for the purpose of regional economic security enforcement.

Keywords: regional policy, sustainable development of the region, the region's competitiveness, the economic security of the region, monitoring.

Наданий матеріал раніше не публікувався та в інші видання не надсилався.